

Arkeologisk utredning etapp 1

Röjningsrösen i Södergården

Inför planerad utvidgning av Södergårdens industriområde

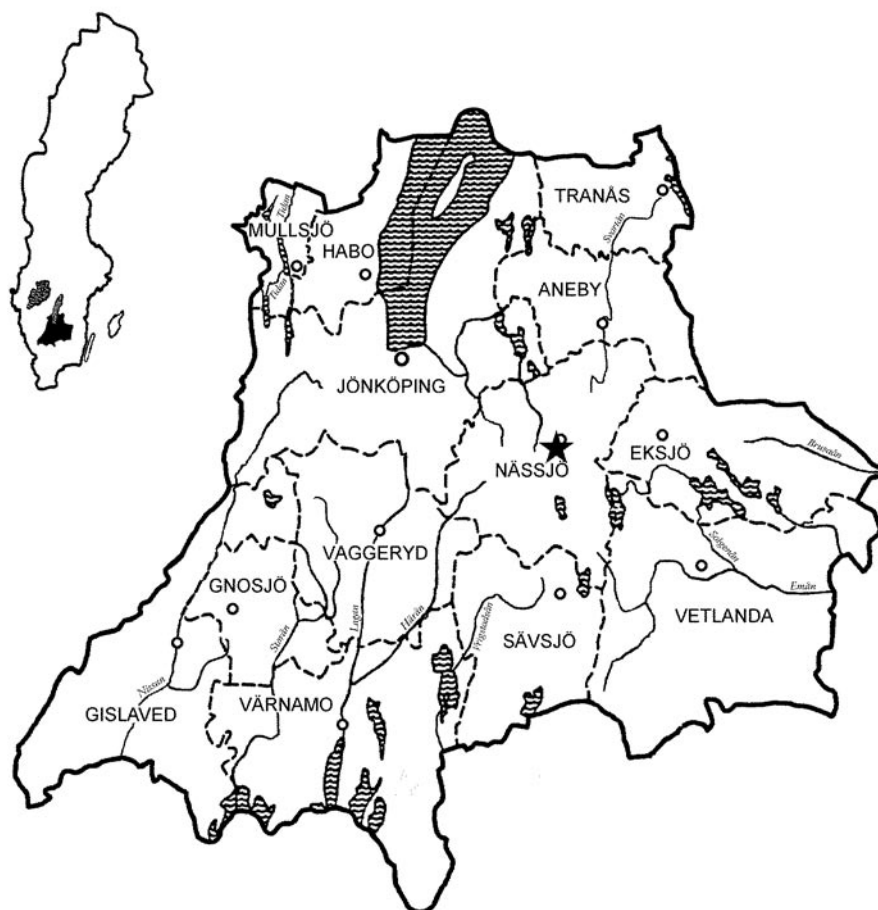
*Nässjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Arkeologisk utredning etapp 1

Röjningsrösen i Södergården

– inför planerad utvidgning av Södergårdens industriområde

*Nässjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och kartor: Anna Kristensson
Grafisk design: Anna Stålhammar Lorentzi
Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

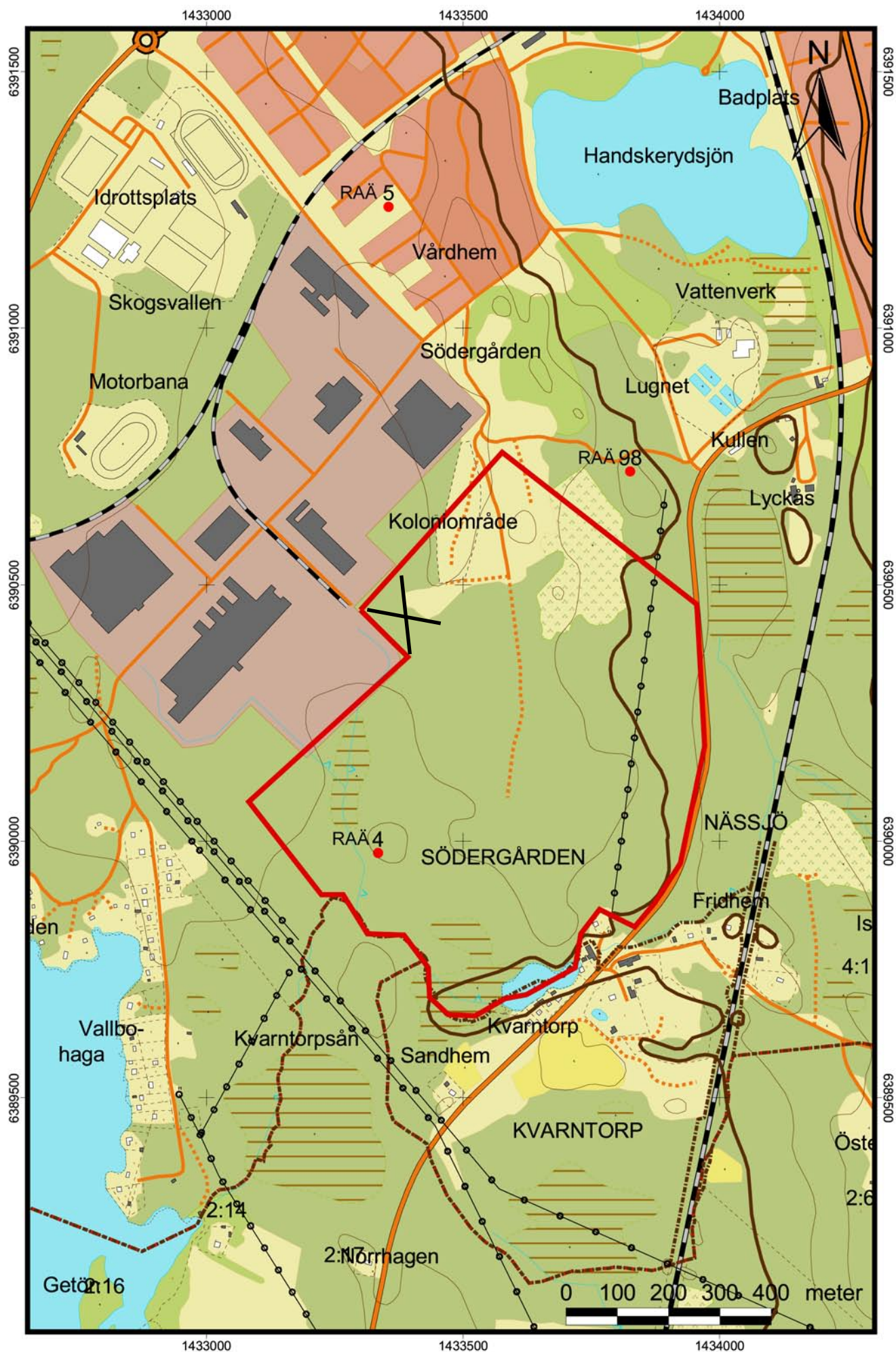
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2005

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö	5
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	8
Sammanfattning.....	9
Åtgärdsförslag.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Tryckta källor.....	11
Otryckta källor.....	11
Arkiv.....	12
Kartunderlag.....	12

Figurer

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartan.....	4
Figur 2. Tidigare undersökningsområden.....	7
Figur 3. Utredningsresultat	8
Figur 4. Røjningsröse	8
Figur 5. Gravliknande røjningsröse	5

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 6E7g och 6E8g. Skala 1:10 000. Utredningsområdet rödmarkerat. X visar utschaktad yta.

Inledning

Jönköpings läns museum har utfört en arkeologisk utredning etapp 1 med anledning av planerad utvidgning av Södergårdens industriområde omedelbart SV om Nässjö stad, i Nässjö socken och kommun. Utredningen som beställts av Nässjö kommun omfattade ca 58 ha (FIGUR 1). Den utfördes under två dagar i september 2005, fält och rapportansvarig var Anna Kristensson.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att fastställa om fasta fornlämningar och/eller kulturlämningar skulle komma att beröras vid exploatering av ytan. Äldre kartmaterial studerades och en inventering på plats utfördes. Påträffade anläggningar lades in på karta. Till hjälp användes hand-GPS.

Topografi

Utredningsområdet ligger strax SV om Nässjö stad invid det befintliga industriområdet Södergården. I NO finns Handskerydsjön och i SV Spexhultasjön. I områdets S del finns en damm intill villabebyggelse tillhörande Kvarntorps samhälle. Området sluttar ned mot SO där det avgränsas av vägen mot Sävsjö. I NO, intill industriområdet ligger ett koloniområde och en grustäkt.

Utredningsytan är småkuperad och varierar i höjd mellan 295 och 310 m ö h. Stora delar täcks av äldre granskog vilken nyttjas för rekreation, medan de lägre partierna främst består av lövsly. I S är marken sank, liksom delvis kring den bäck som rinner i N-S riktning i områdets V del. Berggrunden utgörs av Almesåkraformationen (sandsten, konglomerat och skiffer) samt av diabas i utkanterna av området (SGU 1989a). Jordarten är morän (SGU 1989b).

Fornlämnings- och kulturmiljö

En fornlämning finns tidigare registrerad inom utredningsområdet (RAÄ 4) - en kvadratisk stensättning, 13 m i sida. Graven ligger i områdets SV del, mellan två stigar i gammal granskog. Mossa och ett par granar växer på graven och i mitten finns en stor grop. En rund stensättning (RAÄ 98) finns 100 m N om utredningsområdet på ett litet bergskrön. Den är 4 m i diameter och har skadats av mopedåkning. Ca 500 m ytterligare norrut finns, inne bland villabegyggelsen ett stort bronsåldersröse (RAÄ 5). Närmare 1 km S om den aktuella ytan finns tre runda rösen (RAÄ 1, 2 och 3). Omedelbart NV om det befintliga industriområdet finns en torplämning (RAÄ 67).

Det äldre kartmaterialet visar att området främst utgjort utmark

- "Tjenlig fällemark" enligt storskifteskartan över Åkers by 1771. Generalstabens karta visar att området var skogskogsbeväxt även kring år 1870 och den ekonomiska kartan från 1954 visar det samma, bortsett från ett par odlade åkrar - en i områdets NÖ del där det nu är ett grustag samt en mindre åkerlapp V om bäcken invid graven RAÄ 4.

Tidigare undersökningar

Ingen arkeologisk undersökning har tidigare gjorts på det aktuella området, däremot har Jönköpings läns museum utfört ett flertal utredningar och undersökningar i omgivningarna kring Nässjö stad (FIGUR 2.).

Inför planerad utbyggnad av Sörängens industriområde utfördes två utredningar där fossila odlingslämningar, eventuella gravar samt lämpliga förhistoriska boplatslägen noterades (Vestbö 1991, Engman 1999).

Mellan Södergårdens och Sörängens industriområden planeras byggnation av Södra vägen i en båge runt staden. Med anledning härav gjordes en utredning vars V del delvis tangerar föreliggande utredningsområde (Ameziane 2004). Främst hittades röjningsrösen.

Inför byggnation av Nässjö golfbana utfördes kartering och undersökningar, även där bestod lämningarna av röjningsrösen (Vestbö, rapport under arbete.). Ett av röjningsrösena daterades till 800 e Kr (beta 36913) (Jansson manus och där anförd litt.).

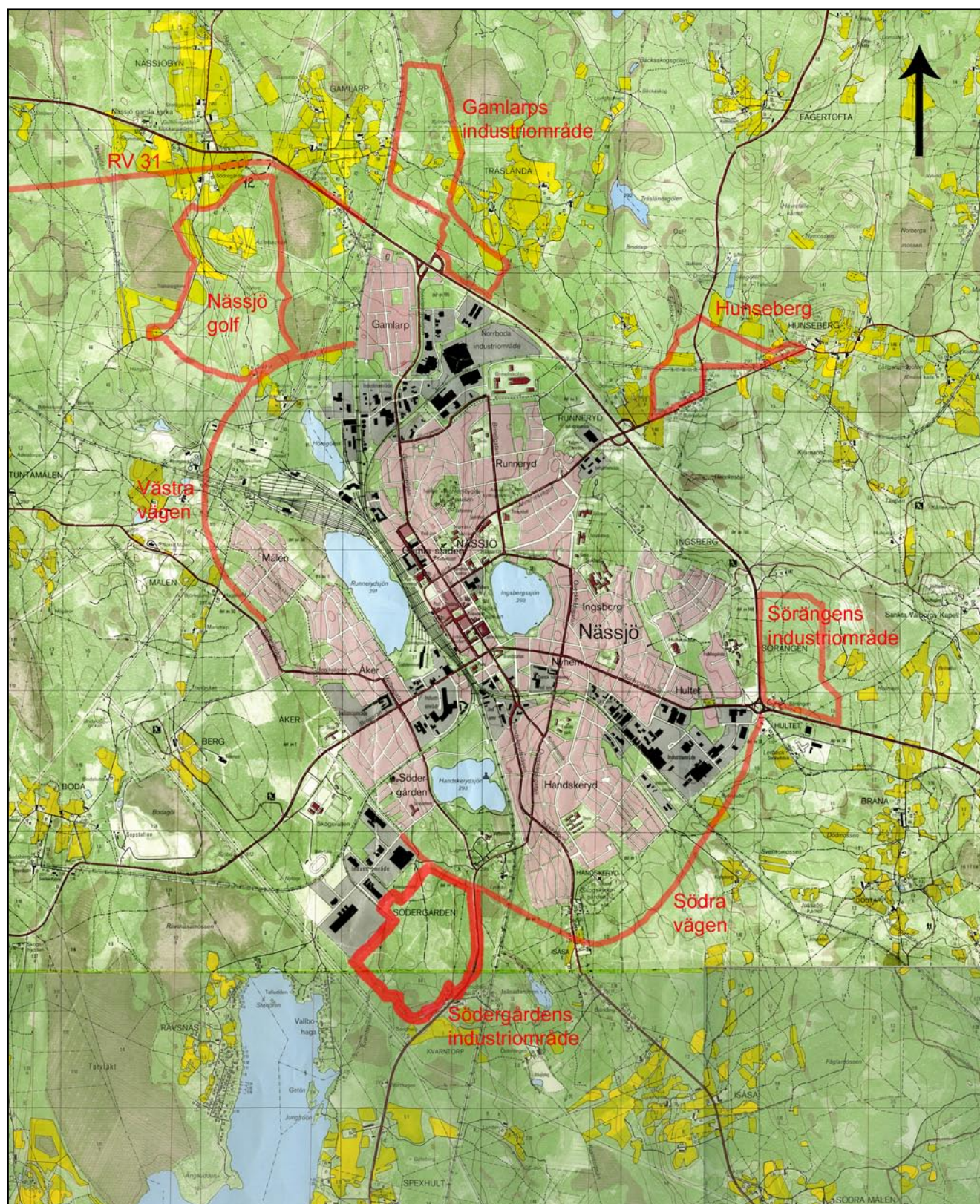
I samband med ny sträckning av riksväg 31 gjordes under 1990 och 1991 flera undersökningar av fossil åkermark och förhistoriska boplatslämningar (Gustavsson 1992, Jansson, manus). Röjningsrösena var mellan 2 och 12 m och flera var gravlika. Två dateringar från röjningsrösena föreligger. Ett kolprov från ett röjningsröse med en tydlig äldre kärna daterades till 517-394 f Kr (beta 44019). Det andra röjningsröset fick dateringen 1324-1433 e Kr (beta 44018).

En arkeologisk förstudie utfördes inför planerad vägdragning i Hunseberg (Nordström 1996).

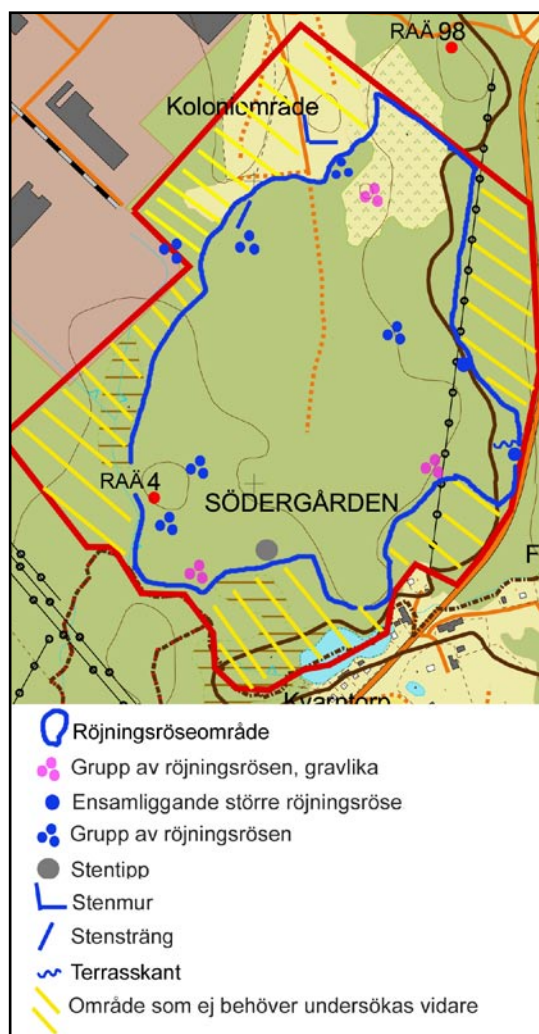
Inför utbyggnad av Gamlarps industriområde har flera utredningar och en förundersökning genomförts (Engman 2000a, b, Ytterberg 2003, Borg 2005). Områden med fossil åkermark, kolbottnar och kolningsgropar har registrerats. Kolprovsdateringarna är något motsägelsefulla men området kan ha en första brukningsfas under yngre bronsålder med förnyade aktiviteter under efterreformatorisk tid.

Vid byggnation av Västra vägen gjordes en arkeologisk undersökning år 2000. Under fossil åkermark från både förhistorisk och historisk tid fanns lämningar efter en gård från äldre bronsålder (Hylén 2001).

En undersökning utfördes 1971 i samband med restaurering av Nässjö gama kyrka där delar efter två äldre kyrkor påträffades (Jansson manus).

FIGUR 2. Det aktuella utredningsområdet vid Södergårdens industriområde markerat med tjock röd linje. Tidigare undersökningar i närområdet markerade med rött. Uttåg ur ekonomiska kartans blad (Gula kartan) 6E86 och 6E66. Skala 1: 40 000.

FIGUR 3. Utredningsresultat. Skala 1:12 500. Enstaka röjningsrösen fanns över hela den yta som markerats med blå linje. Prickar markerar grupper med 5-20 röjningsrösen.

FIGUR 4. Röjningsröse tillhörande en grupp liknande i närheten av RAÄ 4.
X 6390.006; Y 1433.382

Resultat

Vid utredningstillfället hade delar av ytan redan schaktats av inför den nya industrietableringen (se X-markering FIGUR 1). Resterande område inventerades under två dagar. Ett flertal röjningsrösen av skiftande karaktär kunde konstateras över stora delar av utredningsytan, partierna längst i väst och längst i öst dock i stort sett undantagna (FIGUR 3). Samtliga inmätningar är gjorda med hand-GPS och därmed inte helt tillförlitliga. Stora ytor var täckta av tät skog och sly och där kunde inga inmätningar alls utföras. Lägesangivelser för forn- och kulturlämningar i figur 3 är följaktligen mer att betrakta som en vägledning inför fortsatta undersökningar än exakta uppgifter.

I V närmast befintligt industriområde låg ett flertal **röjningsrösen** varav majoriteten var låga, kring 0,3 m i höjd, beväxta med mossor och 3-5 m i diameter. Stenmaterialet var vanligen 0,1-0,3 m i storlek, bortsett från de större block de ibland var upplagda kring. Liknande röjningsrösen fanns på flera håll i den äldre granskogen i utredningsområdets S och centrala delar, samt i de låglänta partierna med ungskog i områdets centrala och Ö del (FIGUR 4). Denna typ av röjningsrösen förekom även på höjderna, men här fanns dessutom en del mer gravlika röjningsrösen ca 5 m i diameter, 0,3-0,5 m höga och med ett stenmaterial i storleken 0,1-0,3 m (FIGUR 5). Tre höjddpartier med denna typ av röjningsrösen noterades.

Ett par **större röjningsrösen** fanns i utredningsområdets Ö del. Det nordligaste av dessa båda låg nästan rakt under kraftledningen och var flackt, 10-12 m i storlek med 0,2-1,0 m stora kantiga stenar. Exakt form kunde inte urskiljas. Möjligen kan det vara en stensättning med röjningssten lagd ovanpå, men mer troligt är att stensamlingen uppkommit med naturens hjälp. SO om därom, intill vägen, vid skylten "Kvarntorp" fanns ett annat stort röjningsröse 6 m i diameter, 0,5 m högt, med stenar i storleken 0,2-0,3 m i diameter. Utseendemässigt påminner det om en grav, men det topografiska läget tyder snarare på röjningsröse. Ca 50 m V om röjningsröset längs bruksvägen och ca 5 m N om denna noterades en **terrasskant** ca 15 m lång och 1 m hög med oklart användningsområde.

Förutom ovan nämnda lämningar fanns i N en vinkelställd **stenmur** mellan koloniområdet och grustakten. En **stensträng** fanns intill det utschaktade partiet i V, denna var 15-20 m lång, 0,5/1,0 m bred och 0,4 m hög samt bestod av övermossade stenar i storleken 0,1-0,5 m. I områdets S del fanns ett par **stentippor** varav den större, som var 30 x 15 m, mättes in. Inga synnerligen lämpliga lägen för förhistoriska boplatser noterades.

De ytor som kan undantas från vidare undersökningar är de redan exploaterade ytorna i NV där koloniområdet, grustäkt och utschaktat område ligger. Området längst i V intill bäcken likaså, det är delvis sankt och har inga synliga forn- eller kulturlämningar. Området längst

i Ö mellan kraftledningen och vägen är låglänt och blockrikt och har enstaka sentida ansamlingar av röjningssten med stenar uppåt 0,7 m i storlek. Här finns inget av antikvariskt intresse bortsett från ovan nämnda röjningsröse intill vägen vid skylten "Kvarntorp".

Sammanfattning

Inför planerad utbyggnad av Södergårdens industriområde har Jönköpings läns museum gjort en arkeologisk utredning etapp 1. Ett stort antal röjningsrösen påträffades varav några, belägna på mindre höjder i området, har en gravliknande karaktär. Därutöver fanns en stensträng, en stenmur, en terrasskant och ett par stentippar. Inom utredningsområdet finns även en sedan tidigare registreradstensättning (RAÄ 4).

Åtgärdsförslag

Då stora delar av utredningsområdet var beväxt med tät skog och sly kunde endast ungefärliga inmätningar utföras. Ett första led i vidare undersökningar bör därför vara att kartera samtliga röjningsrösen, detta är dock inte möjligt förrän efter avverkning. Lämpligen görs förundersökning direkt utan föregående vidare utredningar. Förundersökningen bör även innefatta datering och karaktärisering av valda röjningsrösen. Det är också nödvändigt att avgöra om gravar finns med bland dessa. För den registrerade graven RAÄ 4 måste fornlämningsområdet avgränsas. Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

FIGUR 5. Gravliknande röjningsröse på höjd.
X 6390.016 Y 1433.814

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 431-9552-05
 Jönköpings läns museums dnr: 223/05
 Beställare: Nässjö kommun
 Rapportansvarig: Anna Kristensson
 Fältansvarig: Anna Kristensson
 Fältarbetstid: 05-09-15–05-09-16
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Nässjö kommun
 Socken: Nässjö socken
 Fastighetsbeteckning: Södergården
 Belägenhet: Ekonomiska kartans blad
 6E7g & 6E8g
 Koordinater: (SV) x 6389656 y 1433487
 Undersökningsyta: 58 ha
 Fornlämningsnummer: (RAÄ 4)
 Fornlämningstyp: Grav, fossil åkermark

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Ameziane, J. 2004. Arkeologisk utredning etapp 1. *Södra vägen - inför den nya vägsträckningen*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2004:66. Jönköping
- Borg, J. 2005. Arkeologisk utredning etapp 2. *Gamlarp, område A2. Kartering av fossil åkermark och sökschaktsgrävning inför utbyggnad av industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2005:16. Jönköping
- Engman, F. 1999. Arkeologisk utredning etapp 1. *Förhistoriskt och medeltida kulturlandskap - fossil åkermark, gravar, boplatslägen. Inför planerad byggnation inom Sörängens industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1999:03. Jönköping
- Engman, F. 2000 a. Arkeologisk utredning etapp 1. *Gamla saker i Gamlarp. Utredning i samband med utvidgning av Gamlarps industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2000:13. Jönköping
- Engman, F. 2000 b. Arkeologisk utredning etapp 2. *Fossil åker i Gamlarps industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2000:25. Jönköping
- Gustafsson, A. Arkeologisk undersökning. *Delundersökt järnåldersboplat Nässjöbyn stg 42*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1992:15. Jönköping
- Hylén, H. 2001. En 4000 år gammal gård utanför Nässjö. I: Flodin, I. & Modig, A. (red.) *Möten med forntiden*. RAÄ, Stockholm
- Nordström, M. 1996. Arkeologisk förstudie. *Inför planerad väg vid Hulseberg*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1996:12. Jönköping
- SGU 1989a Berggrunden i Jönköpings län.
- SGU 1989b Karta över känslighet för infiltration av föroreningar i Jönköpings län. Sveriges geologiska undersökningar, ser Ah nr 11 Specialkarta.
- Vestbö, A. 1991. Arkeologisk utredning. *Sörängens industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1991:20. Jönköping
- Ytterberg, N. 2003. Arkeologisk utredning etapp 2 och förundersökning. *Gamla och inte fullt så gamla saker i Gamlarp. Områden med fossil åkermark undersökta i Gamlarps industriområde*. Nässjö socken och kommun. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2003:27. Jönköping

Otryckta källor

- Jansson, K. Opublicerat rapportmanus. Arkeologiska undersökningar i samband med ny sträckning för riksväg 31. Jönköpings läns museum.

Vestbö Franzén, A. Information om utredning vid Nässjö golfbana. Muntl meddelat 051003.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

Akt E 91-35:1 Nässjö socken. Storskifteskarta över Åkers by upprättad år 1771 av Nils Esping.

Generalstabens karta öfver Sverige 1875. Bladet Nydala.

Ekonomiska kartan blad 6E8g och 6E7g 1954.

I Nässjötrakten har flera arkeologiska undersökningar gjorts av fossil åkermark. Den jordbrukande befolkningen har röjt sina åkrar sen urminnes tider. När Södergårdens industriområde strax söder om Nässjö stad nu ska utvidgas har en utredning gjorts. Den visar att det finns åtskilliga röjningsrösen av olika karaktär där de nya industrierna ska byggas. Dessutom ligger en sen tidigare känd grav, en kvadratisk stensättning som troligen är från äldre järnålder, i utkanten av området.